

**TURUN
YLIOPISTO**

Opettajien tasa-arvotietoisuus

Tasa-arvon toteutuminen koulumaailmassa perusopetuksen opetushenkilöstön
näkökulmasta

Kasvatustieteen
kandidaatintutkielma

Laatija:
Ella-Liina Kotala

Ohjaaja:
Johanna Tigert

11.04.2024
Rauma

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Kasvatustieteen kandidaatintutkielma

Tekijä: Ella-Liina Kotala

Otsikko: Opettajien tasa-arvotietoisuus: Tasa-arvon toteutuminen koulumaailmassa perusopetuksen opetushenkilöstön näkökulmasta

Ohjaaja: Yliopistonlehtori Johanna Tigert

Sivumäärä: 33 sivua

Päivämäärä: 11.04.2024

Tutkimus tarkastelee perusopetuksen opetushenkilöstön ajatuksia sekä näkemyksiä tasa-arvon toteutumisesta kouluissa. Tutkimus on ajankohtainen muuttuvassa maailmassa ja käsittelee tasa-arvoa useista näkökulmista. Se pyrkii luomaan keskustelua ja tuomaan uusia näkökulmia opettajille tasa-arvokasvatukseen.

Kyseessä on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, johon osallistui kolme luokanopettajana toimivaa tai toiminutta perusopetuksen opettajaa. Tutkimusaineisto koostui puolistrukturoiduista haastatteluista, jotka analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin perusteella.

Opettajien ajatukset tasa-arvon toteutumisesta jakautuivat neljään kategoriaan, jotka olivat *pedagogiset valinnat, arvot ja ammatillinen kehittyminen, perheiden osallisuus* sekä *rakenteelliset linjaukset*. Tutkimuksen tulokset osoittivat opettajan toiminnan merkityksellisyyden tasa-arvon toteutumiselle. Opettajan omaa toimintaa säätelemällä voidaan vaikuttaa tasavertaisuuden kokemuksiin. Luomalla hyväksyvää ja huomioivaa ilmapiiriä rakennetaan lapsille oikeudenmukaista oppimisympäristöä. Opettaja voi edistää monimuotoisuutta ja mahdollistaa lapsille samaistumisen kokemuksia myös käyttämällä sisällöltään sellaisia opetusmateriaaleja, jotka tukevat tasa-arvoa ja tuovat esiin esimerkiksi erilaisia ihmisiä tai perheitä. Myös opettajan arvopohjalla ja halulla kehittyä on merkitystä tasa-arvon toteutumiselle. Tasa-arvoa arvostava ja ajassa mukana pysyvä opettaja mahdollistaa lapsille turvallisen ympäristön. Merkittävä tasa-arvotekijä on myös yhteistyö perheiden kanssa. Yhteistyöllä sekä perheisiin tutustumalla pyritään edistämään oppilaiden tasavertaisia mahdollisuuksia. Tutkimuksesta nousi esille myös yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutus tasa-arvolle. Linjauksia on muutettava, jotta koulut voisivat olla tasa-arvoisia jokaiselle oppilaalle.

Avainsanat: tasa-arvo, tasa-arvotietoisuus, peruskoulu, perusopetus, luokanopettaja, opetushenkilöstö, opettajan toiminta, oppimateriaalit, arvot, perheiden osallisuus, perusopetuksen rakenteet

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Aiempi tutkimuskirjallisuus	6
2.1	Pedagogiset valinnat	6
2.1.1	Opettajan toiminta oppilaita kohtaan	6
2.1.2	Oppimateriaalit	7
2.2	Arvot ja ammatillinen kehittyminen	8
2.2.1	Opettajan arvot	8
2.2.2	Oman tietoisuuden kehittäminen	9
2.3	Perheiden osallisuus	10
2.4	Rakenteelliset linjaukset	10
3	Tasa-arvo peruskoulussa	12
3.1	Tasa-arvon lähtökohdat	12
3.2	Opettaja tasa-arvon edistäjänä	13
4	Tutkimuksen toteutus	15
4.1	Aineiston keruu ja osallistujat	15
4.2	Aineiston analyysi	16
5	Tutkimuksen tulokset	18
5.1	Pedagogiset valinnat	18
5.1.1	Opettajan toiminta oppilaita kohtaan	18
5.1.2	Oppimateriaalit ja sisällöt	19
5.2	Arvot ja ammatillinen kehittyminen	20
5.2.1	Opettajan arvot	20
5.2.2	Oman tietoisuuden kehittäminen	21
5.3	Perheiden osallisuus	22
5.4	Rakenteelliset linjaukset	23
6	Johtopäätökset ja pohdinta	25
6.1	Yhteys aiempaan tutkimuskirjallisuuteen ja johtopäätökset	25
6.2	Tutkimuksen luotettavuus	26
6.3	Jatkotutkimusehdotukset	27

Lähteet	29
Liitteet	32
Liite 1. Haastattelukysymykset	32

1 Johdanto

Suomen perustuslaki (1999) velvoittaa tasa-arvoiseen kohteluun. Lapset on kohdattava yksilöllisesti sekä yhdenvertaisesti. Myös Opetusalan Ammattijärjestö (2014) määrittää opettajan tehtäväksi huolehtia jokaisesta oppilaasta, sekä heidän huoltajistaan, huomioiden kulttuuriset ja katsomukselliset eroavaisuudet. Opettajan täytyy ylläpitää yhteiskunnallisten oikeuksien ja velvollisuuksien toteutumista. (Opetusalan Ammattijärjestö, 2014, s. 4.)

Suomen perustuslaki 6. § 2. momentti määrittelee ihmiset yhdenvertaisiksi. Se tarkoittaa esimerkiksi tasavertaista kohtelua, johon ei kuulu syrjintää ja epäoikeudenmukaisuutta, riippumatta ”sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn” vaikutuksista (Suomen perustuslaki 1999/731, 1999).

Tässä tutkimuksessa tutkitaan peruskoulun opetushenkilöstön ajatuksia tasa-arvon toteutumiseen vaikuttavista tekijöistä. Ajatukset perustuvat haastateltujen opettajien käsityksiin ja kokemuksiin tasa-arvosta kouluissa. Aiempi tutkimus on osoittanut, että opettajan tasavertaisella toiminnalla on vaikutusta lasten ja nuorten hyvinvointiin (Vaara, 2016, s. 57). Myös opettajan arvoperusta sekä halu itsensä kehittämiseen ovat sidoksissa oppilaiden kohtaamiseen ja kohteluun (Martikainen, 2005, s. 99–100; Nuutinen, 2018, s. 114). Aikaisemman tutkimuskirjallisuuden mukaan opettajien tasa-arvotyötä haastavat toisinaan myös oppilaiden eriävät perhetaustat (Alatupa, Karppinen, Keltikangas-Järvinen & Savioja, 2007; Bernelius, 2010) sekä hallinnolliset päätökset (Alatupa ym., 2007, s. 13).

Tätä tutkimusta varten haastateltiin puolistrukturoiduin haastatteluin kolmea luokanopettajana toimivaa tai toiminutta perusopetuksen opettajaa. Haastattelujen jälkeen aineisto litteroitiin, analysoitiin aineistolähtöistä eli induktiivista menetelmää käyttäen, sekä jaoteltiin ja kategorisoitiin syntyneiden teemojen mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 108). Tutkimuksen tulokset rakentuivat teemojen *pedagogiset valinnat, arvot ja ammatillinen kehittyminen, perheiden osallisuus* sekä *rakenteelliset linjaukset* perusteella.

Tutkimus pyrkii tuomaan esiin konkreettisia keinoja ja kuvaamaan tilanteita, joiden avulla tasa-arvoa voitaisiin edistää koulumaailmassa. Aihetta lähestytään tutkimuskysymyksen, *Miten perusopetuksen opetushenkilöstö kuvailee tasa-arvon toteutumista kouluissa?* kautta. Tavoitteena oli tuoda esiin helposti lähestyttäviä ajatuksia sekä kokemuksia, joihin vertaisten olisi helppo tarttua omassa työssään tasa-arvokasvatusta suunnitellessaan tai toteuttaessaan.

2 Aiempi tutkimuskirjallisuus

2.1 Pedagogiset valinnat

2.1.1 Opettajan toiminta oppilaita kohtaan

Peruskoulun opettajan tehtävänä on tutustua oppilaisiinsa ja luoda heihin toimiva yhteys. Toteutuakseen se vaatii usein sitoutuneisuutta ja aikaa. (Gerdin ym., 2020, s. 9.) Vaara (2016) on tutkimuksessaan havainnut opettajan persoonan vaikuttavan luokkaan, sen hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Hänen mukaansa oppilaat toivovat opettajalta tasapuolista kohtelua, mutta usein oppilaille näyttäytyy tilanne, jossa opettajalla on näkyvästi ”lempioppilas”, sekä ne oppilaat, joista ei niin pidä.

Gerdin ja kollegat (2020) toteavat tutkimuksessaan tasa-arvon toteutumisen vaativan epätasa-arvon tunnistamista. Tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen pyrittäessä on keskeistä ymmärtää eri taustoista tulevia ihmisiä. Luottamuksen luominen oppilaita kohtaan, sekä heidän välilleen on lähtökohta turvalliselle ympäristölle, ryhmän yhtenäisyydelle sekä näin ollen syvemmän tasa-arvon saavuttamiselle. Osallistavalla pedagogiikalla voidaan luoda ryhmälle yhteinen arvopohja ja yhteiset toimintamallit, joiden kautta voidaan kasvattaa osallisuutta sekä ryhmään kuuluvuuden tunnetta. Kun jokainen oppilas kokee kuuluvansa joukkoon, on tasapuoliselle kohtelulle, sekä ennen kaikkea yhdenvertaisuuden kokemukselle paremmat lähtökohdat. (Gerdin ym., 2020, s. 2–10.)

Tasa-arvon lähtökohtana on Martikaisen (2005) mukaan jokaisen kuunteleminen. Opettajan on pyrittävä laadukkaaseen vuorovaikutukseen, oppilaiden huomioimiseen sekä realistisuuteen. Välittävän asenteen kautta oikeudenmukaisuuteen on helpompi päästä. (Martikainen, 2005, s. 100.) Myös Eväsoja ja Keskinen (2005) totesivat tutkimuksessaan vuorovaikutuksen olevan tärkeä osa tasa-arvotyötä. Opettajan on kuunneltava ja kunnioitettava oppilaita, jotta hän voi toivoa ja edellyttää samanlaista toimintaa heiltä (Eväsoja & Keskinen, 2005, s. 35). Gerdin ja kollegat (2020) tutkivat sosiaalisen oikeudenmukaisuuden pedagogiikkaa, ja totesivat tasa-arvon saavuttamisen vaativan opettajalta kriittistä pohdintaa omaa asemaansa kohtaan. Kohtaamalla oppilaat aidosti ja asettumalla heidän tasolleen voidaan vaikuttaa voimasuhteisiin (Gerdin ym., 2020, s. 14).

Huttusen ja Kakkorin (2007) tutkimuksesta nousee kuitenkin esiin, että tasa-arvoa edistävälle toiminnalle on harvoin tiettyä, yhtä ja oikeaa tapaa. Käsitusten ja toivotun toiminnan

muuttuessa opettajan täytyy käyttää omaa harkintaansa siihen, millaista on sopiva menettely. Lähtökohtana on, että opettajat haluavat oppilailleen hyvää ja pyrkivät antamaan mahdollisuuksien mukaan parastaan. (Huttunen & Kakkori, 2007, s. 88–92.)

Vaara (2016) tutki yhdeksäsluokkalaisten oppilaiden kokemuksia ilon ja hyvinvoinnin tekijöistä, hänen tutkimuksessaan esille nousi tasavertaisen ja oikeudenmukaisen kohtelun merkitys hyvinvoinnille. Tasavertaisella kohtelulla voidaan lisätä oppilaiden positiivisia kokemuksia omasta asemastaan, joka tukee osaltaan nuoruusiän kehitystä. Tasa-arvon kokemukset vaikuttavat myös turvallisuuden tunteeseen. (Vaara, 2016, s. 57–68.) Eväsoja ja Keskinen (2005) ovat niin ikään esittäneet tutkimuksessaan lapsen hyvinvointia ja kehitystä tukevia asioita ja toteavat opettajan merkityksen olevan tärkeä näiden tekijöiden kannalta. Opettajan on tarkoitus ohjata lasta kohti riippumattomuutta auktoriteeteista. Opettajan tulee kohdella oppilaita samanarvoisina ja rohkaista kohti oman mielipiteensä ilmaisua. (Eväsoja & Keskinen, 2005, s. 28–40.) On oleellista, että jokaisella oppilaalla on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin, ei vain ulospäinsuuntautuneilla (Vaara, 2016, s. 87).

2.1.2 Oppimateriaalit

Opettaja voi vaikuttaa tasa-arvon toteutumiseen koulumaailmassa myös monimuotoisilla oppimateriaaleilla. Karvonen, Routarinne ja Tainio (2017) analysoivat oppi- ja työkirjoja sekä opettajanoppaita. He totesivat oppimateriaalin tuovan esiin opetussuunnitelman periaatteista poikkeavia arvoja. Analysoidut oppimateriaalit eivät olleet yhteensopivassa linjassa esimerkiksi tasa-arvoon tai monikulttuurisuuteen nähden. (Karvonen ym., 2017, s. 47.)

Myös Honkanen ja Kontkanen (2023) havaitsivat oppimateriaalien ylläpitävän stereotyyppisiä käsityksiä ja poikkeavan yhdenvertaisuuden käsityksestä. Oppikirjoissa esiintyy paljon sukupuolitermistöä, joka keskittyy nais- ja miessukupuoleen. Materiaalissa esiintyvien hahmojen nimet olivat usein miesten nimiä, naisten nimiä oli vähemmän sekä sukupuolineutraaleja nimiä huomattavasti vähemmän. Teksteissä oli pyritty huomioimaan tasa-arvoa, mutta paikoittain moninaisuudella korostettiin stereotypioita. (Honkanen & Kontkanen, 2023, s. 74–75.)

2.2 Arvot ja ammatillinen kehittyminen

2.2.1 Opettajan arvot

Opettajan työhön ja työskentelyyn kuuluu oleellisesti vuorovaikutuksessa oleminen oppilaiden kanssa, näissä päivittäin useita tunteja kestävässä tilanteissa opettajan oma persoona sekä tunteet ovat läsnä (Keskinen, 2005, s. 11). Martikainen (2005) kuvaa tutkimuksessaan perusopetuksen opettajien ajatusten ja toiminnan etiikkaa. Hän toteaa työn oppilaiden ja opetettavan aineen parissa sisältävän tunteita, joita myös käytetään osana työtä. Opettajan tunteet niin itseä, opetettavaa ainetta kuin koko työnkuvaa kohtaan on pyrittävä pitämään säädeltävissä. Opettaminen ja kasvatustyö vaativat omaa ajattelua, vastuun ottamista sekä oman ajankäytön ja sitoutuneisuuden hallintaa. Etenkin vuorovaikutteinen ja ihmissuhteiden parissa tapahtuva osa työtä tekee siitä varsin inhimillisen ja tunteita heijastelevan. Opettaja kohtelee oppilaita arvojensa ja näkemystensä perusteella, henkilökohtaisista lähtökohdistaan. Opettajat ovat kuitenkin toisistaan poikkeavia yksilöitä, jotka ajattelevat eri tavoin ja noudattavat periaatteitaan erilaisin intensiteetein. Näin ollen myös oppilaiden kohtelu on eriävää. (Martikainen, 2005, s. 100.)

Opettajan arvoilla sekä taustalla on merkitystä siihen, millaista oppilaiden käytöstä pidetään toivottavana. Oppilaiden kannalta ei ole merkityksetöntä, millaista käytöstä opettaja heiltä odottaa tai arvostaa. (Alatupa ym., 2007, s. 38–39.) Alatupa ja kollegat (2007) totesivat tutkimuksessaan myös opettajan arvojen sekä ominaisuuksien, ja siten oppilaisiin kohdistuvien odotusten vaikuttavan arvioinnin oikeudenmukaisuuteen. Vaara (2016) toteaa tutkimuksessaan oikeudenmukaisen kohtelun olevan oppilaille tärkeä arvo. Heidän ikäkaudellaan yhtenäisyys ja mahdollisuuden antaminen jokaiselle ovat keskeisessä asemassa. Oppilaat toivovatkin opettajilta samanlaista kohtelua ja samoja sääntöjä jokaiselle. (Vaara, 2016, s. 62.)

Martikainen (2005) tutki haastatteluin ja kyselylomakkeen avulla opettajien inhimillisyyttä ja eettistä pohdintaa. Hän kuvasi opettajan tekevän työssään jatkuvasti ratkaisuja arvojensa pohjalta. Joskus ratkaisut ovat oikeita, toisinaan väriä, mutta niitä edeltää moniosainen pohdinta. Ongelmallisen tilanteen kohdatessaan opettajan täytyy päättää, puuttuuko hän siihen. Seuraavana vaiheena on ratkaista tilanteen eettinen puoli, kohdellaanko tilanteessa olevia henkilöitä samalla tavalla vai vaatiiko esimerkiksi joku osapuolista erityistä huomioimista tai apua. Opettajan pohdintaan kuuluu myös oman toiminnan hyväksyminen, toimiiko hän tilanteessa kuten parhaaksi näkee. Lopulta on ratkaistava myös sitoutuminen,

kuinka paljon ja millaisia resursseja tilanne vaatii. Opettajalta ei kuitenkaan odoteta kaiken osaamista, inhimillisyyden tukena ovat eettiset ohjeet. Myös suhde oppilaisiin muodostuu vähitellen vuorovaikutuksen seurauksena. (Martikainen, 2005, s. 72–99.)

2.2.2 Oman tietoisuuden kehittäminen

Itsensä kehittäminen on opettajan työssä välttämätöntä, se edellyttää halua uuden oppimiseen ja tutkimiseen. Joustavuus, yhteiskunnallinen ajantasaisuus sekä halu kansainväliseen osaamiseen vaativat varsinaisen opetustyön ulkopuolelta myös oman osaamisen vahvistamista. Kasvuun kohti elinikäistä oppimista vaaditaan opettamisen lisäksi monipuolisia työtehtäviä sekä esimerkiksi kansainvälistymistä. (Parkkonen & Nuutinen, 2020.) Myös Huttunen ja Kakkori (2007) toteavat tilanteiden tuntemuksen sekä maailmalla, että Suomessa kuuluvan opettajan työhön. Lisäksi ikätasaisen keskustelun hallitseminen aiheiden parissa sekä muuttuvassa maailmassa ovat osa opettajalta odotettavia ominaisuuksia (Huttunen & Kakkori, 2007, s. 91).

Gerdin ja kollegat (2020) toteavat oppilaan henkilökohtaisen tuntemisen olevan tärkeää. Opettajan on tutustuttava oppilaisiinsa johdonmukaisesti tasa-arvon saavuttamiseksi. Opettajan suhtautuminen ja kunnioitus kaikkia oppilaita kohtaan on tärkeä osa sekä yksilön että ryhmän dynamiikkaa. Opettajan tulisi jatkuvasti kehittää itseään ja omia toimintatapojaan siten, että hän näyttää oppilaille heidän mielipiteidensä arvon sekä antaa tilaa ja aikaa kaikille ilman yksilön erityistä korostamista. Tämä mahdollistaa kannustavan ja tasa-arvoisen ympäristön niin oppilaalle kuin koko ryhmällekin. (Nuutinen, 2018, s. 114.)

Itsensä kehittämisen, jatkuvan oppimisen sekä identiteetin rakentumiseksi roolimallit ovat opettajille tärkeitä, etenkin uran alkuaikoina. Tuen avulla luotto omia taitoja kohtaan sekä motivaatio yhdenvertaiseen opettajuuteen vahvistuu. Myös itse koettu tasavertainen kohtelu edesauttaa samaa toimintaa oppilaiden keskuudessa. (Ballesteros, Delgado & Moreno, 2020, s. 154–155.)

2.3 Perheiden osallisuus

Perhetaustalla sekä vanhempien koulutustasolla on vaikutusta oppilaan oppimistuloksiin (Alatupa ym., 2007, s. 19; Kuusela, 2010, s. 44). Myös asuinalueella on merkitystä, kun alueellinen eriytyminen heijastuu vähitellen kouluihin. Näin ollen kaikki oppilaat eivät ole saman arvoisessa asemassa. (Bernelius, 2010.) Asuinalueen sekä vanhempien koulutustason lisäksi oppilaiden väliseen tasa-arvoon vaikuttaa kokemus sosiaalisesta tuesta (Alatupa ym. 2007, s. 19).

Oppilaiden erilaiset suhtautumistavat kouluun vaikuttavat niihin lähtokohtiin, joista oppiminen ja koulunkäynti tapahtuvat. Suhautumistavat ovat puolestaan sidoksissa perheiden asenteisiin, jotka heijastuvat muun muassa koulutuksesta, tulotasosta sekä työttömyysprosentista. (Kuusela, 2010, s. 47.)

Oppilaat, joiden äidinkieli ei ole suomi, tarvitsevat erityistä tukea ja resursseja luokassa. Monimuotoinen kulttuuritausta oppilaiden joukossa vaatii opettajalta vaivannäköä opetuksen toteuttamisessa sekä luo haasteita vanhempien kanssa kommunikoinnille. Erilaiset lähtökohdat oppilaiden välillä luovat ongelmakohtia tasa-arvon rakentamiselle. (Bernelius, 2010, s. 21.)

2.4 Rakenteelliset linjaukset

Yhteiskunnan linjauksilla on pitkäaikaisia vaikutuksia Alatuvan ja kollegoiden (2007) tutkimuksen mukaan. He toteavat psyykkisen hyvinvoinnin sekä tasa-arvon vaalimisen jäävän pitkälti vain opettajan vastuulle. Opettajan vaikutusmahdollisuudet ovat kuitenkin riippuvaisia hallinnollisista päätöksistä ja olosuhteista. Koulun ja luokan koko sekä esimerkiksi ystäväpiiri ja sen pysyvyys vaikuttavat hyvinvointiin, mutta opettajan on niihin vaikea vaikuttaa.

Tutkimuksen tuloksissa linjattiin luokan tai koulun vaihtamisen lisäävän riskiä oppilaiden väliselle psyykkiselle epätasa-arvolle. Samana pysyvä luokka puolestaan tasoittaa eroja psyykkisen hyvinvoinnin osalta eritasoisten oppilaiden välillä. (Alatupa ym., 2007, s. 44.)

Opetusryhmän kokoa koskevat päätökset vaikuttavat oppimistuloksiin, mutta myös yhteiskunnalliseen kestävyYTEEN (Alatupa ym., 2007; Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2014). Ryhmäkokoja pienentämällä mahdollistetaan opetushenkilöstölle resursseja opetuksen laadun parantamiseen, oppilaiden huomioimiseen yksilöinä sekä tuen antamiseen sitä tarvitseville. Resurssiopettajien myötä eriyttäminen ja tukimuotojen järjestäminen mahdollistuvat

helpommin, kun ryhmiä voidaan jakaa tason mukaan pienempiin osiin. Yksilöllinen ohjaus ja vuorovaikutus lisääntyvät, kun aikaa ja opetushenkilöstöä on riittävästi oppilasmäärää kohden. Monipuolisen sekä vaihtelevan opetuksen ja tehokkaiden tukikeinojen tuominen oppilaiden arkeen esimerkiksi yhteisopettajuuden kautta luo tasa-arvoisempia mahdollisuuksia oppimiselle. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2014, s. 35–36.)

Koululle tai opettajalle suunnatut resurssit määrittävät sekä kasvatus- että oppimistavoitteisiin pääsemisen mahdollisuudet (Alatupa ym., 2007, s. 13). Oppilaiden välinen tasa-arvo on kuitenkin riippuvainen myös monista koulun ulkopuolisista tekijöistä, joihin ei yksinomaan koulun resursseja lisäämällä voida vaikuttaa. Koulusta riippuvaista kuitenkin on niin koulun kuin luokan koko sekä esimerkiksi erityisopetuksen resurssit. (Alatupa ym., 2007, s. 120.)

Alueellisella eriytymisellä on vaikutusta koulujen oppilaiden väliseen tasa-arvoon. Eriytyvät oppimistulokset vaikuttavat koulujen suosioon, joka ohjaa osaltaan asuinalueen suosiota. Vaikutukset näkyvät muuttoliikkeessä sekä alueiden erkaantumisessa mutta ennen kaikkea koulujen asetelmissa. (Bernelius, 2010, s. 22.)

Tasa-arvosuunnitelman laatiminen on lainsäädännön mukaan jokaisen koulun velvollisuus. Koulujen erilaiset käytänteet ja puutteellinen tietämys lain velvoitteista vaikuttavat tasa-arvosuunnitelman laatimiseen. Sukupuolten välistä tasa-arvoa pidetään koulun toiminnassa keskeisenä arvona, mutta toimenpiteiden määrittelyssä on puutteita. Tavoitteiden muuttaminen käytännön toimiksi ja niiden toteutumisen arviointi tasa-arvolainsäädännön mukaisesti koetaan haasteelliseksi. Tämä voi osaltaan selittää ajatuksen tasa-arvosuunnitelman vähäisistä vaikutuksista ja niiden arvioinnin vaikeuden. (Mikkola, 2020, s. 38–39.)

3 Tasa-arvo peruskoulussa

3.1 Tasa-arvon lähtökohdat

Tasa-arvo tarkoittaa ihmisten välisiä samanlaisia mahdollisuuksia toimia omien kykyjensä ja toiveidensa mukaisesti. Se korostaa yhtäläisiä oikeuksia sekä arvoa yksilönä, riippumatta sukupuolesta, etnisyydestä, uskonnosta, seksuaalisesta suuntautumisesta, rodusta, vammoista tai muista ominaisuuksista. (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 1986/609.) Tasa-arvotyön haasteena on sukupuolien eroja häivyttävä keskustelu. Sukupuolien välisiä yhteiskunnallisia eroja ei haluta korostaa, josta seuraa usein niiden vähättely. (Ikävalko, 2011, s. 151.)

Perusopetusta järjestävät koulut ovat velvollisia suunnitelmalliseen tasa-arvotyöhön. Opetuksen järjestäjän on laadittava tasa-arvosuunnitelma yhdessä oppilaiden ja koulun henkilökunnan kanssa (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 2014/1329 5a§). Toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi jäävät usein abstraktille tasolle, kun ne sisällytetään yleisiksi tavoitteiksi ja julistuksiksi suunnitelmiin. Oppivelvollisuuden nostaminen 18 ikävuoteen 1.8.2021 alkaen on suuri tasa-arvoon vaikuttava tekijä. Sillä pyritään ennen kaikkea vähentämään eriarvoisuutta sekä parantamaan oppimistuloksia. (Rautopuro, Ouakrim-Soivio & Välimaa, 2023, s. 14.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) tarkoituksena on tasa-arvon näkökulmasta varmistaa edellytykset koulutuksen tasapuolisuudelle sekä jokaisen lapsen kehitykselle, kasvulle ja oppimiselle (Opetushallitus, 2014). Oikeudenmukaiseen kohteluun kuuluu tasa-arvo (Opetusalan Ammattijärjestö, 2014). Iso osa oikeudenmukaisuutta on ymmärrys siitä, että jokaista oppilasta ei kohdella samoin. Lisäksi on hyväksyttävä erilaisuus ja resurssien jakautuminen epätasaisesti, jota etenkin epätasa-arvoon puuttuminen edellyttää. (Gerdin, ym., 2020, s. 13.)

Perusopetuksen opetussuunnitelma (2014) korostaa tasa-arvoa useista näkökulmista läpi peruskoulun. Tasa-arvo tulee esiin niin oppiainekohtaisissa sisällöissä kuin tavoitteissakin, mutta myös laajemmin oppiaineiden ulkopuolella. Oppimateriaalien, opetusmenetelmien sekä oppimisympäristöjen valinnassa on kiinnitettävä huomiota tasa-arvon edistämiseen. Lisäksi tulee tukea ja huomioida erilaisuus sekä yhdenvertaisuus jokaisen oppilaan kohdalla riippumatta esimerkiksi taitotasosta. (Opetushallitus, 2014.)

Tasa-arvo sukupuolien välillä on tärkeä osa tasa-arvolainsäädäntöä. Kouluissa sukupuoleen ei useinkaan keskitytä, niin opettajien kuin oppilaidenkaan osalta, vaikka tietyt sukupuoliroolit tai ennakkokäsitykset kulkevat mukana. Sukupuolikokemukset ja niiden moninaisuus ikään kuin sivuutetaan. (Ikävalko, Palmu & Tainio, 2010, s. 13–14.) Koulumaailmasta puuttuvat myös roolimallit vähemmistöjen edustajista. Opettajat harvoin haluavat avata oppilaille omaa yksityiselämäänsä, esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen, etnisyyden tai sukupuolikokemuksen osalta. Alakouluaikana sukupuoliryhmittely on kuitenkin usein esillä. Ryhmiä jaotellaan sukupuolen mukaan ja lapsilta odotetaan tiettyä käytöstä sukupuolen perusteella. (Lehtonen, 2011, s. 91–94.)

Suomalaisia oppimateriaaleja pidetään arvossa, mutta siitä huolimatta niissä on puutteita tasa-arvoa koskien. Oppimateriaaleja laadittaessa huomiota tulisikin kiinnittää vielä entistä tarkemmin riittävään asiantuntemukseen. Sisältöä koostaessa sukupuolien moninaisuus, käsitteet sekä erilaiset näkökulmat tulisi huomioida, niin kuvituksessa kuin teksteissäkin. (Palmu & Tainio, 2011.) Oppikirjojen sisällöt vaikuttavat käsityksiin muun muassa sukupuolesta, sukupuolirooleista tai sukupuolien asemasta yhteiskunnassa (Jääskeläinen, ym., 2015, s. 21).

3.2 Opettaja tasa-arvon edistäjänä

Opettajan ammattietiikka velvoittaa suhtautumaan oppilaisiin yksilöinä ja kohtelemaan heitä oikeudenmukaisesti. Persoonallisuus ja yksilölliset ominaisuudet tulee ottaa huomioon. Opettajan täytyy myös pitää huolta oppilaistaan, etenkin niistä, jotka tarvitsevat erityistä huolenpitoa. Kaikenlainen kiusaaminen tai muu vastaava toiminta on ehdottomasti kiellettyä, eikä sitä hyväksytä keneltäkään. (Opetusalan Ammattijärjestö, 2014, s. 4.) Vuorovaikutus on lähtökohtana tasa-arvoiselle kohtelulle. Se edellyttää halua selvittää totuus, taitoa kuunnella jokaista osapuolta sekä kykyä toimia välittävästi niin oppilaita, kollegoita kuin itseäkin kohtaan. (Martikainen, 2005, s. 100.) Myös poliittinen korrektius on hyvä muistaa, vaikka sitä pidetään monesti itsestäänselvyytenä. Opettajan tulisi käyttää kieltä, joka ei millään tavoin loukkaa vähemmistöjä eikä ole rasistista tai sovinnostista. (Huttunen & Kakkori, 2007.)

Opettajalla on vastuu noudattaa lainsäädäntöä ja opetussuunnitelmaa, riippumatta omasta arvomaailmastaan (Opetusalan Ammattijärjestö, 2014). Piirteitä, joita opettajalta odotetaan ovat ystävällisyys ja hyväsydämyisyys. Kyseiset ominaisuudet ovat tärkeitä, mutta niiden kautta tulee toimia maltillisesti, ilman mielistelyä. Lisäksi arvostetaan oman kyvykkyyden tiedostamista ja sen kriittistä arviointia sekä kykyä luottaa omaan näkemykseen ja ilmaista

myös eriäviä mielipiteitä kohtuudella. Tärkeää on myös avun antaminen sekä avun pyytäminen. (Huttunen & Kakkori, 2007, s. 88–89.)

Perheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä opettajan tulee tuoda ilmi tasa-arvo teemana, ja sen kautta yhdessä huoltajien kanssa edistää oppilaiden yksilöllistä oppimista. Kotien parissa toimiessa on tärkeää kiinnittää huomiota myös perheiden moninaisuuteen ja huomioida se niin tapaamisissa, kuin viesteissä tai lomakkeissakin. (Jääskeläinen, ym., 2015, s. 50-51.)

4 Tutkimuksen toteutus

Tutkimus pyrkii kuvaamaan perusopetuksen opettajien ajatuksia tasa-arvoisesta kasvatuksesta sekä esittämään heidän näkökulmiaan tasa-arvon toteutumisesta. Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen ja sen tarkoituksena on tuoda esiin toimintaa sekä ajatuksia tutkittavan ilmiön ääreltä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 98).

4.1 Aineiston keruu ja osallistujat

Tutkimuksen aineisto kerättiin puolistrukturoiduin haastatteluin tammikuussa 2024.

Puolistrukturoitu haastattelu eli teemahaastattelu valikoitui käyttöön, sillä se mahdollistaa lisäkysymysten esittämisen sekä huomion kohdistamisen vuorovaikutukseen.

Haastattelumuoto antaa myös haastateltavalle vapauden omin sanoin tapahtuvaan kerrontaan. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 85–88.) Haastattelut järjestettiin yksilöhaastatteluina toiveiden mukaan joko etäyhteyksin tai kasvokkain tapaamisena. Haastattelu aineiston keruun menetelmänä mahdollisti vapaan kerronnan myötä ajatuksien syventämisen ja niiden moninaisuuden ilmentämisen (Hirsjärvi & Hurme, 2022).

Tutkimukseen osallistui kolme luokanopettajana työskentelevää tai työskennellyttä perusopetuksen opettajaa, joilla kaikilla oli luokanopettajan pätevyys. Tässä tutkimuksessa Haastateltava 1, Haastateltava 2 sekä Haastateltava 3. Kyseiset opettajat soveltuivat hyvin tutkimukseen, sillä laadulliselle tutkimukselle on ominaista valita haastateltaviksi kokemusta omaavia alan ammattilaisia (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 98). Tutkimukseen osallistuneet perusopetuksen opettajat on kutsuttu mukaan sähköpostitse lähetetyllä tiedotteella. Sähköpostissa tiedusteltiin halua osallistua tutkimukseen sekä tuotiin haastateltavien tietoisuuteen heidän oikeutensa ja tietoturvasa. Ennen sähköpostin lähettämistä tutkimukseen osallistuvilta oli jo etukäteen tiedusteltu halukkuutta ottaa osaa tutkimukseen. Haastateltaviin oltiin yhteydessä joko suoraan puhelimitse tai kontaktien välityksellä. Kaikki kolme opettajaa, joille tiedustelu oli kohdistettu, ilmaisivat halukkuutensa osallistua tutkimukseen.

Yksi kolmesta haastateltavasta työskenteli tutkimuksen tekohetkellä luokanopettajana. Muut kaksi opettivat yläkoulussa, toinen aineenopettajana, toinen erityisopettajana.

Luokanopettajan näkökulman lisäksi tutkimuksessa nousi näin ollen esiin ajatuksia myös erityisopettajuuden sekä aineenopettajana toimimisen näkökulmista. Yksi kolmesta haastattelusta toteutettiin kasvotusten. Kaksi muuta etäyhteyksin, kuitenkin videoyhteyden

välityksellä. Jokainen haastattelu nauhoitettiin toteutustavasta riippumatta ja haastattelut litteroitiin myöhemmin.

Haastattelukysymykset (Liite 1) oli toimitettu haastateltaville etukäteen, mutta heidän päätettäväksi jäi, tutustuivatko he haastattelukysymyksiin etukäteen. Kysymysten esitysjärjestys oli sama läpi kaikkien haastatteluiden, vaikkakin haastattelut etenivät osittain keskustelun omaisesti, eikä jokaista kysymystä esitetty sanatarkasti kysymyksenä. Varsinaisten listattujen kysymysten lisäksi haastateltaville saatettiin esittää lisäkysymyksiä tarpeen mukaan. Lisäkysymysten avulla pyrittiin vastausten tarkentamiseen sekä mahdollisimman monipuoliseen katsaukseen opettajien ajatuksista tasa-arvon toteuttamisesta. Ennalta suunniteltu runko haastattelulle varmisti osaltaan haastattelujen sujuvuuden ja pyrki laajaan katsaukseen opettajien ajatuksista.

Haastattelukysymykset muotoutuivat lopulliseen muotoonsa oman pohdintani, mutta myös tutkielmani ohjaajan kommenttien avulla. Ennen haastattelukysymyksien lähettämistä haastateltaville kysymykset käytiin läpi myös toisen opiskelijan kanssa. Näin kysymysten ymmärrettävyys ja tarkoituksenmukaisuus saatiin varmistettua mahdollisimman toimivaksi.

4.2 Aineiston analyysi

Haastattelut on analysoitu aineistolähtöisen sisällönanalyysin mukaan, eli aineistosta on tuotu esiin keskeisimmät kohdat tiivistetysti. Merkitykset valitaan riippumatta teoretiedosta ilman kokonaisuuksien etukäteistä suunnittelua. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 108.)

Haastatteluaineisto litteroitiin nauhoitteiden pohjalta eli puhuttu teksti muutettiin kirjoitetuksi (Eskola, Lähti & Vastamäki, 2018, s. 49). Aineiston analysoiminen ja yksityiskohtaisempi tarkastelu alkoi litteroitujen haastattelujen pohjalta. Litteroidut tekstit käytiin tarkasti läpi ja tekstistä merkittiin ne kohdat, jotka vastasivat aiheen rajaukseen. Näiden merkintöjen ulkopuolelle jäänyt aineisto jätettiin kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle. Tämän tutkimuksen kannalta merkityksellinen osa aineistosta muutettiin seuraavaksi yksinkertaisempaan muotoon. Haastateltavien tuottamat ajatukset ja pitkätkin virkkeet muokattiin muutaman sanan mittaisiksi lyhennelmiksi.

Nämä yksinkertaisessa muodossa olevat muutaman sanan mittaiset tekstit jaoteltiin ryhmiin. Ryhmistä alkoi vähitellen muodostua kategorioita tiettyjen aiheiden ympärille. Aluksi samankaltaisten vastausten ryhmiä oli enemmän, mutta lopulta aineistosta muodostui kolme pääkategoriaa. Nämä kolme kategoriaa jakautuvat aluksi kukin kahdeksi alakategoriaksi.

Kategorioiden muodostuessa myös tutkimuskysymys tarkentui muotoon; *Miten perusopetuksen opetushenkilöstö kuvailee tasa-arvon toteutumista?* Ennen tutkimuskysymyksen muotoutumista oli kuitenkin selvää, että aineistosta haluttiin nostaa esille tasa-arvon kannalta olennaisia ajatuksia sekä keinoja sen toteuttamiseen.

Myöhemmin viimeisen kategorian alaluokat *Perheiden osallisuus* sekä *Rakenteelliset linjaukset* erotettiin omiksi kategorioiksi. Alkujaan ajatus opettajan tekemästä yhteistyöstä muiden toimijoiden kesken muodostui haastavaksi yhdistäväksi tekijäksi. Näin ollen kategoriat erotettiin toisistaan. Myös tutkimuskysymys tarkentui lopulliseen muotoonsa, *Miten perusopetuksen opetushenkilöstö kuvailee tasa-arvon toteutumista kouluissa?*, kun tutkimuksen tulokset oli saatu esiteltyä kattavasti.

5 Tutkimuksen tulokset

Tutkimuskysymys *Miten perusopetuksen opetushenkilöstö kuvailee tasa-arvon toteutumista kouluissa?* jakautui neljään erilliseen teemaan. Kyseiset teemat olivat *pedagogiset valinnat, arvot ja ammatillinen kehittyminen, perheiden osallisuus sekä rakenteelliset linjaukset.*

Kuhunkin teemaan ja niistä saatuihin tuloksiin perehdytään erillisissä alaluvuissa. Lisäksi tutkimuksen tuloksia havainnollistamaan on tehty taulukko luvun loppuun (Taulukko 1).

5.1 Pedagogiset valinnat

5.1.1 Opettajan toiminta oppilaita kohtaan

Tasa-arvon toteutumiseksi jokainen haastateltava opettaja korosti oman toimintansa merkitystä. Opettaja valitsee haastateltavien mukaan itse, millaisena oppilaille näyttäytyy ja miten käyttäytyy heitä kohtaan. Opettajan toimintaa pidettiin paitsi merkityksellisenä, myös helppona keinona vaikuttaa oppilaiden väliseen tasa-arvon tunteeseen.

Opettajan toiminnasta oppilaita kohtaan haastateltavat antoivat esimerkkejä itsellään käytössä olevista käytänteistä. Erityisesti kohtaamista, silmiin katsomista, hymyilyä ja huolenpitoa oppilaita kohtaan pidettiin tärkeänä. Konkreettisia menetelmiä, joita opettajat kertoivat käyttävänsä, olivat esimerkiksi arviointi, tietämättä kenen arvioitava työ on sekä istumajärjestyksen miettiminen useista näkökulmista, niin ettei jäädä kiinni esimerkiksi tyttö-poika asetteluun.

Opettajat halusivat olla oppilaita kohtaan tasapuolisia ja he pitivätkin poikkeuksetta ”lempioppilaita” huonona ajatuksena. Toisaalta jokainen opettaja myös myönsi pitävänsä joidenkin oppilaiden olemuksesta enemmän kuin toisten. Tärkeintä heidän mukaansa kuitenkin oli, ettei mahdollinen ”lempioppilas” näkynyt ulospäin muille. Lempioppilaina pidettiin sellaisia lapsia tai nuoria, jotka opettaja tunsivat parhaiten. Monesti he olivat ulospäinsuuntautuneita. Kaksi kolmesta opettajasta toi esiin myös haastavampien oppilaiden erityisyyden. He kertoivat, kuinka ajan käyttö ja pitkäjänteinen työskentely oppilaan parhaaksi muodostivat siteen, joka teki oppilaasta heille tärkeän.

Opettajat pyrkivät toimimaan siten, että jokainen oppilas saisi yhtä paljon huomiota, apua ja aikaa: ”[...] mä juoksen niin paljon, kun mä kerkeen” (Haastateltava 2). Kuitenkaan resurssit eivät aina mahdollistaneet tämän toteutumista. Vaikka aika koulupäivien puitteissa on rajallista, opettajat pitivät tärkeänä ajan ottamista tasa-arvolle. Tasa-arvon opettaminen,

asioiden sanoittaminen oppilaille sekä mielipiteiden perustelujen vaatiminen olivat tärkeitä toimintoja, huolimatta siitä, että ne vievät toisinaan paljonkin aikaa.

5.1.2 Oppimateriaalit ja sisällöt

Opettajat valitsivat pitkälti itse, miten opetustaan toteuttavat ja mitä he opetukseensa tarvitsevat. Tuntien suunnittelu etukäteen ilmeni haastatteluiden pohjalta jopa harvinaiseksi jatkuvan kiireen vuoksi: ” [...] ja sitten tietenkin, jos ehtii joskus suunnittelee jonkun tunnin, niin pystyy silleen suunnittelemaan, että nyt mä oon vähän enemmän näiden kanssa [...]” (Haastateltava 2). Siitä huolimatta opettajat pitivät suunnittelutyötä tärkeänä tasa-arvon toteutumisen kannalta.

Liikuntatunnit olivat ainoa erillinen oppiaine, joka nousi esiin sisältöjen puitteissa: ” [...] niissäkin haluan, että kaikki tekee kaikki liikuntatunnit, et ei ois tyttöjenlajeja, poikienlajeja tai jotain muuta” (Haastateltava 1). Tasa-arvon toteutumisen kannalta jokaisella oppilaalla, sukupuolesta riippumatta, tulisi olla mahdollisuus harjoitella uutta ja kehittää itseään.

Esille nousi myös selvä haaste eriyttämisessä sekä sisältöjen valinnassa. Perusopetuksen opetussuunnitelma (2014) määrittelee tietyt kriteerit ja tavoitteet opetukselle ja sisällöille. Opettajat tuovat kuitenkin ilmi ongelmakohtia esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten oppilaiden tai suomea toisena kielenä käyttävien oppilaiden opiskelussa.

Ne ei oo käynyt esimerkiksi omassa maassa päiväkään koulua, ja sitten ne on tääl. Suomen koulujärjestelmä, kahdeksannella luokalla, istuu tuossa ja kattoo että: ”mitä tarkoittaa, mikä hiilihydraatti, mitä” [...]. (Haastateltava 2)

Oppimisen tukena ja apuna opettajilla oli käytössä paljon materiaaleja. Oppimateriaalin eriyttäminen vie aikaa ja usein opettaja valmistee eriyttävän materiaalin itse. Opettajat kertoivat, että aikaa ei kuitenkaan aina ole: ” [...] ja sitten sitä yritetään niinku puljata siinä hetkessä” (Haastateltava 3).

[...] se on mun mielestä yksi haaste, että hyvä että selviää niinku jotenkin sen perustunnin suunnittelusta tai jostakin, niin sitten semmosen niinku erittyvän materiaalin tai eriyttävien asioiden tuottamiselle ei jää sillä lailla aikaa. (Haastateltava 3)

Materiaalien stereotyyppisyys nähtiin ongelmana tasa-arvon kannalta. Opettajat korostivat monimuotoisuuden näkyvyyden tärkeyttä materiaaleissa. Vaihtelevat perheet ja erinäköiset ihmiset tuovat materiaaleihin samaistuttavuutta, jota jokaisen on oikeus kokea. Lisäksi materiaalien avulla voitiin lisätä oppilaiden tietoisuutta ja kasvattaa kohti tasa-arvoa. Ongelma

esiintyi juuri valmiin materiaalin kohdalla. Kyseisiä materiaaleja käytettiin puutteista huolimatta, koska oman materiaalin, varsinkin sellaisen, jota oli jo jonkinlaisena saatavilla, valmistukseen ei ollut resursseja.

5.2 Arvot ja ammatillinen kehittyminen

5.2.1 Opettajan arvot

Tutkimus nosti esiin yksinkertaisen seikan: opettajana on hyvin haastava työskennellä, mikäli joutuu jatkuvasti toimimaan vasten omia arvojaan. Oma toimintaa rakentaessa ja haasteita kohdatessa tekemisiensä takana on helpompi seistä, kun omalla toiminnalla on jokin perusta.

Tasa-arvoa opettajalle itselleen tärkeänä arvona korostettiin laajasti: ”Se on jotenkin niinku niin perustavaa laatua oleva vaade tässä työssä [...]” (Haastateltava 3). Haastateltavat opettajat nostivat esille kaksi erilaista linjausta tasa-arvon parissa työskentelyyn. Joko tasa-arvon tietoista ajattelua sekä itsensä herättelyä ja muistuttamista pidettiin tasa-arvon mahdollistajana tai päinvastoin. Tällöin ajateltiin, ettei tasa-arvoa niinkään pohdittaisi erillisesti, vaan se kulkisi ikään kuin itsestään kokonaisvaltaisesti mukana toiminnassa.

Haastateltavat kuvasivat yleisesti opettajien asenteen muuttuneen viime vuosina enemmän tasa-arvoisiksi, he kertoivat myös, kuinka tiukat tai muuten eriävät mielipiteet täytyi osata pitää erillään oppilaista. Toisinaan on hyvä pysähtyä miettimään omia asenteitaan ja mahdollisesti opetella niistä eroon. Työhön sopiva arvopohja ohjaa opettajaa ja tekee työskentelystä sekä mieluisampaa, että yksinkertaisempaa verrattuna jatkuvaan omien asenteiden piilotteluun.

Tärkeänä pidettiin opettajan kykyä asettua tilanteiden yläpuolelle huolimatta siitä, mitä itse ajatteli. Opettajat kertoivat ohjaavansa oppilaita heidän ajattelussaan kohti ”keskitietä” (Haastateltava 1). Tasa-arvosta puhuminen, sen näkyväksi tuominen sekä asioiden pitäminen esillä nousivat tärkeiksi tehtäviksi opettajille.

Ylipäättään empaattisuudella ja myötätunnolla ajateltiin olevan suuri vaikutus opettajan työssä. Erilaisille persoonille annettiin tilaa ja jokainen oppilas arvotettiin tasan muiden kanssa. Myös joustavuus oli opettajille tärkeä arvo, toisaalta halu vaikuttaa ja olla osallisena asioihin nousi esiin haastateltavien opettajien arvomaailmasta.

[...] jossain kohtaa jollekin voi olla niinku tärkeämpää joku ja sitten se pitää antaa niinku siinä kohtaa myöden. Mutta silloin kun olisi kyse jostain isoista

asioista tai niinku oikeasti niinku sen vaikutus olis laajamittaista, niin kyllä mä koen, että mä taistelen silloin niinku niistä, niiden asioiden puolesta.
(Haastateltava 3)

5.2.2 Oman tietoisuuden kehittäminen

Tasa-arvon toteutumiseksi oman toiminnan sekä ajatusten kyseenalaistaminen koettiin tärkeäksi. Vain tietoisella ja kriittisellä pohdinnalla omaa tekemistä voi kehittää. Jatkuva hereillä pysyminen maailmasta mahdollistaa osaltaan ymmärryksen erilaisia ihmisiä kohtaan. Opettajat pitivät tärkeänä paitsi toisten kuuntelua, avoimuutta ja uteliaisuutta, myös konkreettisesti oman tiedon lisäämistä. Esimerkiksi lukeminen ja kouluttautuminen nousivat esille. Tietoinen tasa-arvon ajattelu ja halu oppia osoittautuivat tärkeiksi ominaisuuksiksi. Myös inhimillisyys uuden opetteluun äärellä nousi esiin.

[...] täytyy olla myös armollinen itselleen, että voi olla myös asioita, joita mä en tiedä tai en vielä ymmärrä. Ja maailma muuttuu, että pitää olla sillein hereillä ja tunnustaa myös sitten joskus se, että nyt mä en ehkä toiminut oikein tai tai just niinku pysähtyä niiden asioiden äärelle. Toisaalta olla kriittinen sille omallekin toiminnalleen, mutta mutta mitä enemmän sitä pohtii ja pyörittää mielessään sitä tasa-arvoisemmaksi mä ainakin toivon niinku tulevani tai olevani. (Haastateltava 3)

Kollegoilta saatu tuki sekä oma kokemus vaikuttivat jokaisen haastateltavan ajatuksiin tasa-arvoisena opettajana toimimisesta. Kokemuksen tuoma varmuus sekä yhteiset pohdinnat olivat avanneet opettajille käyttöön monipuolisia toimintatapoja, joiden avulla tasa-arvon toteuttaminen kävi hiljalleen helpommaksi. Opettajankoulutuksen merkitys nähtiin miltei mitättömäksi. Ainoastaan erikoistuminen kansainvälisyyskasvatukseen sekä pidemmät ja täysipäiväiset harjoittelut, joista nykykoulutuksessa on luovuttu, nähtiin tasa-arvotietoisuutta edistäviksi tekijöiksi.

Haastatteluissa nousi esiin myös kotikasvatuksen merkitys. Ajatukset pohjautuvat niihin lähtökohtiin, joissa oli kasvettu. Perheiltä saadut ajatukset kehittyivät myöhemmin oman ajattelun kautta. Vielä tänä päivänä kotikasvatuksella oli suuri merkitys. Lisäksi lähipiirin kokemukset olivat asia, jonka avulla omaa näkökulmaa pystyi avartamaan.

[...] no mä olen oman perheeni kasvatuksen tuote, et kyl mä tietysti aattelen, et niinku sillä minun omalla kotikasvatuksella on vaikutusta. Ja sitten taas kyl mä ajattelen, että niinku sillä, että lähipiirin tai ystävien tai omien sukulaisten jotenkin, niin kun millai se on mahdollisimman laaja ja ja erilaista kirjoo omaava. Nii tietysti sieltä sit, et kun läheltä seuraa niinku sieltä omakohtasesta elämästä joittenkin tarinoita, niin kun mun mielestä se sit auttaa taas siellä työssä ymmärtämään lisää, on niinku sellasta kokemusta. (Haastateltava 3)

Ylipäättään erilaisia ihmisiä kohtaamalla ja oman näkökulman tai kokemuksen ulkopuolelta ajattelulla ajateltiin olevan vaikutusta tasa-arvoisena kasvattajana toimimiseen. Omasta lähiympäristöstä tai kulttuurista poistuminen nähtiin myös avartavana. Edes pienen hetken kokemus vähemmistönä olosta toi uusia ajatuksia ja näkemyksiä, joiden avulla toisten ihmisten asemaan oli jälleen helpompi asettua.

5.3 Perheiden osallisuus

Oppilaiden ja perheiden taustat ovat hyvin erilaisia ja tasa-arvoisena opettajana toimiminen vaatiikin halua ymmärtää perheitä ja tutustua heidän taustoihinsa. Oppilaantuntemuksen lisäksi perheeseen tutustuminen nähtiin tärkeänä osana tasa-arvoa.

Niin kyllä tieto ja tutustuminen siihen oppilaaseen ja vähän siihen perheeseenkin, nii kyllähän ne mun päätä avartaa. Ja tekee sen mun ajattelun tasa-arvoisemmaksi, että kyllä mun mielestä se tieto on aivan se ykkönen kaikille [...].
(Haastateltava 1)

Toisinaan kodin asenteet haastoivat opettajien työtä. Perheistä tulevien tasa-arvon vastaisten asenteiden katkaisu kuului opettajien mukaan heidän tehtäviinsä, mutta osoittautui jopa vaativimmaksi osaksi tasa-arvokasvatusta. Oppilaita pyrittiin samaan aikaan rohkaisemaan kohti omia mielipiteitä ja omaa ajattelua. Toisten alas painaminen ja jatkuva vertailu olivat hyvin tyypillisiä opettajien korviin kantautuneita keskusteluita, joihin pyrittiin puuttumaan juuri tasa-arvon opettamisella.

Vanhempien kanssa, kun on palaverissa, nii kyllähän siinä sit tulee valtavan jyrkkiä mielipiteitä ja niitä joskus. Ja kyllä siinä on monta kertaa sillein pitää olla se ammattilaisuus aika vahva, että sä et ensinnäkään provosoidu niistä, etkä sä voi sanoa niille, että: ”Sä ajattelet väärin!”. (Haastateltava 1)

Perheiden mahdollisuudet lapsensa koulunkäynnin tukemiseen eivät ole aina suotuisat, vaikka halua auttaa olisi. Erilaiset kotien resurssit haastoivat tasa-arvon toteutumista. Esimerkiksi vanhemmat, jotka eivät puhu tai ymmärrä suomen kieltä, eivät välttämättä pysty tukemaan lastaan koulunkäynnissä yhtä paljon kuin kieltä sujuvasti tuottavat ja ymmärtävät. Tällöin koululta tulevien viestien tulkinta tai esimerkiksi tapaamisiin saapuminen ei tapahdu samoista lähtökohdista, eikä näin ollen mahdollista perheille samanarvoista asemaa.

5.4 Rakenteelliset linjaukset

Opettajat nostivat esiin paljon tekijöitä, joiden kautta pystyivät itse vaikuttamaan tasa-arvon toteutumiseen. Kuitenkin yleiset linjaukset, esimerkiksi valtion, kunnan tai koulun tahoilta määrittävät tietyt reunaehdot. Esiin nousi useita tasa-arvokasvatusta helpottavia elementtejä, mutta myös negatiivisempia osatekijöitä ilmeni: ” [...] tällaisena koulujärjestelmä ei sovi samalla lailla kaikille” (Haastateltava 3).

Maksuton perusopetus ja oppivelvollisuus olivat tärkeimpiä tekijöitä tasa-arvon toteutumiseksi. Riippumatta sukupuolesta, perhetaustasta tai esimerkiksi toimintarajoitteista jokainen lapsi käy peruskoulun. Oppivelvollisuuden jatkuminen peruskoulun jälkeen mahdollistaa suuremman vapauden valita toisen asteen opintoja itselle mieluisaksi. Se loi turvaa ja rauhaa myös perusopetuksen ajalle.

Se, että tota oppivelvollisuus nousi siihen 18, se edistää sitä valtavasti sitä tasa-arvoa, koska nyt näillä niinku köyhimmilläkin oppilailla on varaa mennä sinne lukioon. Eikä tarvii ajatella, että tarvii mennä äkkiä johonkin muuhun kouluun ja tienaamaan. Tai et ei oo rahaa kirjoihin tai ei oo rahaa koneeseen, se on ollut kyllä iso asia oppilaiden tasa-arvon kannalta. (Haastateltava 1)

Yhtenäiskoulut hankaloittivat niitä oppilaita, joilla oli syystä tai toisesta ristiriitoja opettajien kanssa. Tästä syystä erilliseen yläkouluun siirtyessä oppilas saa uuden alun ja mahdollisuuden: ” [...] silloin pääsee tämmösistä henkilökemioista ja opettajien tunteista pois” (Haastateltava 1). Myös opetussuunnitelma luo tasa-arvoa eri kouluissa opiskelevien oppilaiden välille. Riippumatta siitä, oliko koulu valtion alainen vai yksityinen, noudatettiin samaa opetussuunnitelmaa. Opettajat olivat kiitollisia siitä, ettei peruskoulujen osalta kouluja vertailtu julkisesti.

Tietenkin se on valtavan iso oppilaan tasa-arvon kannalta, mikä tota ei sais missään nimessä Suomeen tulla on julkinen koulujen vertailu. [...], koska sit alkaa se koulushoppailu ja semmonen. Et mun mielestä on tosi hienoo, et Suomessa on tasa-arvoset koulutusmahdollisuudet kaikille. Meillä ei oo julkisesti arvioida mikä on parempi koulu, kun joku toinen, meillä ei julkisesti ilmoiteta missä on enemmän maahanmuuttajia, kun jossain toisessa tai missä on rikkaitten perheiden lapsia, missä on vähän niin kun heikompia. (Haastateltava 1)

Opettajat toivat ilmi myös homogeenisen arvioinnin. Kaikille samanlaiset kriteerit ja tavoitteet vahvistavat tasa-arvoisuutta. Lisäksi toivottiin ymmärrystä käyttää monipuolisia osaamisen näytön menetelmiä. Käytännönläheiset tavat sopisivat monelle oppilaalle kirjallisia kuulusteluita paremmin.

Tasa-arvon toteuttamista haastoivat resurssit. Ryhmäkoot olivat liian suuria, eikä aikaa ja rahaa ollut käytössä riittävästi. Toisaalta pohdittiin myös resurssien oikeaa kohdistamista. Ajan lisääminen oli ajatuksena hankala, opettajien työajat tulivat jo nyt vastaan. Kouluihin olisikin toivottu lisää resurssiopettajia. Tasa-arvon ja yhdenmukaisen ajattelun kannalta tasoryhmät olivat opettajista oleellisia, mutta niiden järjestäminen oli kuitenkin hankalaa.

Tasa-arvon toteutumisen kannalta esteettömät tilat olivat edellytys, joka ei kuitenkaan kaikissa kouluissa toteutunut. Tukea tarvitseville lapsille ja nuorille toivottiin lisää huomiota, jonka lisäksi koulujen haluttiin nostavan esille tasa-arvoa yhteisenä teemana. Myös integraation haasteisiin toivottiin selvyyttä.

Taulukko 1. Toimet tasa-arvon toteutumiseen peruskouluissa

Kategoriat	Alakategoriat	Esimerkit
Pedagogiset valinnat	Opettajan toiminta oppilaita kohtaan	Oppilaiden kohtaaminen
		Vuorovaikutus
	Oppimateriaalit ja sisällöt	Materiaalien monimuotoisuus
		Eriyttäminen
Arvot ja ammatillinen kehittyminen	Opettajan arvot	Tasa-arvotietoisuus
		Halu vaikuttaa asioihin
	Oman tietoisuuden kehittäminen	Oman toiminnan kyseenalaistaminen
		Oman tiedon lisääminen
Perheiden osallisuus		Perheisiin tutustuminen
		Kodeista välittyviin tasa-arvon vastaisiin asenteisiin puuttuminen
Rakenteelliset linjaukset		Maksuton perusopetus
		Resurssit

6 Johtopäätökset ja pohdinta

6.1 Yhteys aiempaan tutkimuskirjallisuuteen ja johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää perusopetuksen opetushenkilöstön ajatuksia sekä kokemuksia tasa-arvon toteutumisesta peruskouluissa. Tutkimuksen tulokset olivat samankaltaisia aiemman tutkimuskirjallisuuden kanssa. Tuloksista nousi esiin opettajan toiminnan merkityksellisyys tasa-arvon toteuttamisessa. Opettajan käytös oppilaita kohtaan, opetuksen toteuttaminen, toimintaa ohjaavat arvot, halu ammatilliseen kehittymiseen sekä suhtautuminen perheiden parissa tehtävään yhteistyöhön nousivat esiin keskeisinä tasa-arvon toteutumiseen liittyvinä tekijöinä, jotka olivat lähtöisin opettajan valinnoista.

Opettajan rakentama vuorovaikutus sekä tasapuolinen oppilaiden kohtaaminen olivat keskeisiä keinoja tasa-arvon toteuttamiseen paitsi tämän tutkimuksen, myös aikaisempien tutkimusten mukaan (Eväsoja & Keskinen, 2005; Gerdin ym., 2020; Martikainen, 2005). Haastattelujen perusteella opettajien tehtäväksi jäi huolehtia materiaalien sisällöistä. Itse valmistettu materiaali oli monimuotoisuutta tukevaa, mutta opettajat kertoivat valmiiden materiaalien sisältävän stereotyyppisiä elementtejä. Myös Karvosen ym. (2017) tutkimus esittää samoja päätelmiä. Esimerkiksi oppikirjojen sisältö ei välttämättä ole linjassa opetussuunnitelman tasa-arvotavoitteisiin (Karvonen ym., 2017, s. 47).

Tutkimuksen tuloksista selvisi, että tasa-arvo koetaan tärkeänä arvona opettajan työssä. Haastateltavat ajattelivat tasa-arvoon pyrkimisen olevan haastavaa, mikäli työssä joutuisi jatkuvasti toimimaan vasten omia arvojaan. Aiempi tutkimus osoitti omista arvoista poikkeavan työskentelyn miltei mahdottomaksi. Opettaja toimii työssään omien arvojensa sekä lähtökohtiensa pohjalta. Käytänteitä noudatetaan arvoista riippuen, jolloin erilaisen arvoperustan omaavat opettajat kohtelevat oppilaita eriävästi. (Martikainen, 2005, s. 100.) Nuutinen ja Parkkonen (2020) toteavat halun tietoisuuden kehittämiseen ja ajan hermoilla pysymiseen vaikuttavan tasa-arvon toteutumiseen. Samaa mieltä olivat tässä tutkimuksessa haastateltavat opettajat.

Oppilaiden perheiden ja perhetaustojen vaikutuksia tasa-arvon toteuttamiselle pyrittiin vähentämään perheisiin tutustumalla. Toisaalta kodin asenteet saattoivat haastaa tasa-arvon periaatteita. Myös Alatupa ym. (2007) sekä Kuusela (2010) ovat todenneet tutkimuksissaan perhetaustan vaikutuksista tasa-arvokasvatukseen.

Lisäksi tutkimus osoitti rakenteellisten linjausten vaikuttavan tasa-arvon toteutumiseen kouluissa. Tutkimuksen mukaan tasa-arvoisen koulun saavuttamiseksi koulujärjestelmään täytyisi tehdä muutoksia ja resursseja tulisi kohdistaa paremmin, vaikka oikeansuuntaisia muutoksia oli jossain määrin jo tehty. Maksuton perusopetus, yhteinen opetussuunnitelma sekä oppivelvollisuuden nostaminen 18 ikävuoteen olivat haastateltavien mukaan positiivisia ja tasa-arvoa tukevia tekijöitä. Alatupa ym. (2007) sekä Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014) ovat tutkineet ja esittäneet samansuuntaisia ajatuksia.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksessa on huomioitu haastateltavien tietosuoja sekä oikeudet ja ne on toimitettu haastateltavien tietoisuuteen tietosuojailmoituksen välityksellä. Samaiset tekijät on käyty myös suullisesti läpi ennen haastatteluiden aloittamista. Haastateltavilta ei ole kerätty henkilötietoja tai muita tunnistetietoja, joista heidät voitaisi jäljittää. Haastatteluaineistoja on säilytetty asianmukaisesti, eikä niihin ole pääsyä ulkopuolisilla.

Tutkimuksen otanta oli rajallinen, sillä haastateltavana oli ainoastaan kolme perusopetuksen opettajaa. Opinnäytetyön tarkoituksena ei kuitenkaan ole niinkään tuottaa uutta tai yleistettävää tutkimustietoa, vaan tuoda esiin harjaantuneisuutta ja kuvata oman alan ilmiöitä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 97–98). Tutkimukseen etsittiin tarkoituksen mukaisesti luokanopettajana toimivia tai toimineita opettajia, jotta näkökulma olisi mahdollisimman tarkka. Luokanopettajan näkökulmalla haettiin myös kokemusta oppilaiden pysyvyydestä ja mahdollisuutta tuntea oppilaiden tarpeet henkilökohtaisemmin. Lopulta haastateltavista opettajista ainoastaan yksi työskenteli tällä hetkellä luokanopettajana, jolloin tutkimuksen näkökulma laajeni myös muuhun opetushenkilöstöön. Otanta antoi siis katsauksen kolmen opettajan kokemuksiin, mutta tulokset eivät erilaisten näkökulmien vuoksi ole täysin verrattavissa toisiinsa.

Opettajat saivat haastattelukysymykset etukäteen, mutta valinta kysymyksiin tutustumisesta jäi heille itselleen. Vastausten laajuudessa sekä monipuolisuudessa voi olla eroja riippuen valmistautumisesta. Yksi kolmesta opettajasta sai haastattelukysymykset tietoonsa huomattavasti muita myöhemmin, verraten haastattelun ajankohtaan. Haastattelu sovittiin nopealla varoitusajalla, jolloin haastateltava kertoi, ettei ollut ehtinyt ennalta tutustumaan kysymyksiin. Myös haastattelujen toteutustavalla voi olla vaikutusta tulosten vertailukelpoisuuteen. Yksi kolmesta haastattelusta toteutettiin kasvokkain, kun taas kaksi muuta etäyhteyksien välityksellä. Kasvokkain käyty haastattelu eteni enemmän

keskustelunomaisesti, kuin kaksi muuta haastattelua. Videohaastatteluiden aikana ilmaantuvat mahdolliset häiriötekijät tai muut haastateltavan olinpaikkaan liittyvät tekijät eivät olleet kontrolloitavissa. Lisäksi yksi haastatteluista keskeytyi hetkellisesti haastateltavalle tulleeeseen puheluun, jonka vaikutuksia tutkimustulosten kannalta on haastava arvioida.

Tutkimus toi esille tasa-arvon toteutumisen opettajien näkökulmasta, eikä tutkimuksessa huomioitu oppilaiden näkemyksiä tai kokemuksia. Voidaan siis vain olettaa opettajien tulkitsevan oppilaitaan tarkoituksenmukaisesti ja oikein. Tämän vuoksi tutkimus ilmentää pitkälti opettajien omaa toimintaa ja niitä tekijöitä, joita opettaja voi itse tehdä tasa-arvon edistämiseksi. Haastateltavat nostivat selvästi eniten esiin juuri omaa toimintaansa koskevia merkityksiä. Oma toimintaa voi olla suhteessa helppo reflektoida ja muutoksia tasa-arvon toteutumiseen on yksinkertaista tehdä omaa toimintaa muokkaamalla. Muut näkökulmat saattoivat sen vuoksi jäädä varjoon. Lisäksi kaikki kolme haastateltavaa olivat toimineet alalla pitkään, eli näkökulma rajautui jo paljon kokemusta omaaviin opettajiin.

Haasteen tutkimuksen luotettavuudelle loi myös tutkimuskysymyksen myöhäinen muotoutuminen. Vaikka tutkijalla oli tiedossa näkökulma ja aiheeseen tarvittava materiaali, ei tutkimuskysymys luonut työskentelylle reunaehtoja. Tämän vuoksi esimerkiksi haastatteluaineiston koodaaminen ja läpikäynti aiheuttivat toisinaan ristiriitoja sekä haasteita tarkoituksenmukaisen aineiston valinnalle.

6.3 Jatkotutkimusehdotukset

Jatkotutkimuksena voisi selvittää tasa-arvon toteuttamiseen vaikuttavia tekijöitä yksittäisellä osa-alueella. Esimerkiksi opettajan arvojen vaikutukset tasa-arvon toteutumiselle koulussa. Lisäksi ”lempioppilas” -ajatuksen ympärille rakentuva tasa-arvoa haastava asetelma voisi olla kiintoisa kohde tutkimukselle.

Tutkimus huomioi tällaisenaan ainoastaan opettajan näkökulman tasa-arvon toteutumisessa. Mielenkiintoista olisi laajentaa tutkimusta myös oppilaiden näkemyksiin sekä kokemuksiin. Lisäksi oppilaiden ehdotukset tasa-arvon edistämiseksi voisivat olla tutkimuksen kohteena uusia näkökulmia esille tuova ja kaivattu asetelma.

Tähän tutkimukseen osallistuvien opettajien työnkuvat olivat toisistaan poikkeavia, joten olisikin kiintoisaa toistaa tutkimus suuremmalla otannalla sekä mahdollisesti kohdistuen toimenkvaltaan samanlaisiin opettajiin, esimerkiksi luokan- tai erityisopettajiin.

Mahdollisesti myös rajaus opetettavan ikäluokan suhteen, esimerkiksi alkuopetukseen voisi olla mielenkiintoinen.

Kiintoisaa olisi tutustua myös alueellisiin eroihin tasa-arvokokemusten tai kuvausten kannalta. Tässä tutkimuksessa opettajia oli kahdesta eri kunnasta eri puolilta Suomea, mutta haastateltavien vähäisen määrän vuoksi tuloksista ei voi tehdä päätelmiä alueellisesta näkökulmasta.

Lähteet

- Alatupa, S., Karppinen, K., Keltikangas-Järvinen, L. & Savioja, H. (2007). *Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma. Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaista?* Sitra. <https://media.sitra.fi/app/uploads/2017/02/raportti75-2.pdf>
- Bernelius, V. (2010). Alueellinen eriytyminen heijastuu kouluihin. Teoksessa M. Rimpelä & V. Bernelius (toim.), *Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla MetrOP-tutkimus 2010–2013 Mitä tiedettiin tutkimuksen käynnistyessä keväällä 2010?* (s. 19-23). Helsinki: Geotieteiden ja maantieteen laitoksen julkaisuja B.
- Delgado, L. D., Moreno, I. O. & Ballesteros, A. C. (2020). The impact of role modeling on the professional identity of pre-service teachers. *Indonesian Journal of Applied Linguistics*, 10(1), s. 143-152.
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. (2018). Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (s. 27-51). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eväsoja, H. & Keskinen, S. (2005). Opettaja auktoriteettina ja vallan käyttäjänä. Teoksessa S. Keskinen (toim.), *Valta, kilpailu ja kiusaaminen opettajan työssä*. Helsinki: Opetus-, kasvat- ja koulutusalojen säätiö OKKA.
- Gerdin, G., Larsson, L., Schenker, K., Linnér, S., Moen, K. M., Westlie, K., Smith, W. & Philpot, R. (2020). Social Justice Pedagogies in School Health and Physical Education—Building Relationships, Teaching for Social Cohesion and Addressing Social Inequities. *International journal of environmental research and public health*, 17(18), s. 1-17.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2022). *Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Honkanen, T. & Kontkanen, R. (2023). *Oppikirjojen kuvaama moninaisuus tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta rakentamassa: Monimenetelmällinen tutkimus viidennen vuosiluokan suomen kielen ja kirjallisuuden oppikirjojen moninaisuudesta*. Pro gradu -tutkielma: Tampereen yliopisto.

- Huttunen, R. & Kakkori, L. (2007). Aristoteles ja pedagoginen etiikka. *NIIN & NÄIN filosofinen aikakauslehti* 1(52), s. 87-97.
- Ikävalko, E. (2010). Tasa-arvo on tekoja - tasa-arvosuunnittelu osana koulujen tasa-arvotyötä. Teoksessa L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu, S. Tani & M. Suortamo (toim.), *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa* (s. 143-172). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ikävalko, E., Palmu, T. & Tainio, L. (2010). Opettaja, oppilas ja koulun sukupuolistunut arki. Teoksessa L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu, S. Tani & M. Suortamo (toim.), *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M., & Kajander, V. (2015). *Tasa-arvotyö on taitolaji: Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa*. Noudettu osoitteesta Opetushallitus:
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/173318_tasa_arvotyö_on_taitolaji_0.pdf
- Karvonen, U., Tainio, L. & Routarinne, S. (2017). Oppia kirjoista. Systemaattinen katsaus suomalaisten perusopetuksen oppimateriaalien tutkimukseen. *Kasvatus & Aika*, 11(4).
- Keskinen, S. (2005). Johdanto. Teoksessa S. Keskinen, *Valta, kilpailu ja kiusaaminen opettajan työssä*. Helsinki: Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiö OKKA.
- Kuusela, J. (2010). Oppilaiden sosioekonomisen taustan yhteys koulumenestykseen koulutasolla. Teoksessa M. Rimpelä & V. Bernelius (toim.), *Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla: MetrOP-tutkimus 2010–2013: mitä tiedettiin tutkimuksen käynnistyessä keväällä 2010?* (s. 44-48). Helsinki: Geotieteiden ja maantieteen laitoksen julkaisuja B.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609*. (1986). Noudettu osoitteesta finlex:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Lehtonen, J. (2010). "Kaikki kuvatkin on sellaisia: isä, äiti ja lapsi" - heteronormatiivisuus eri koulutusasteilla. Teoksessa L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu, S. Tani & M. Suortamo (toim.), *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Martikainen, T. (2005). *Inhimillinen tekijä. Opettaja eettisenä ajattelijana ja toimijana*. Joensuu: Joensuun Yliopisto.

- Mikkola, A. (2020). *Tasa-arvosuunnitelmien seuranta 2019. Perusopetuksen oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu*. Helsinki: Opetushallitus.
- Nuutinen, U. (2018). *Ammatillisen kasvun polku Opettajuuden ontologinen rakentuminen yhteisöllisessä ryhmäprosessissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2014). *Opetusryhmien tila Suomessa: selvitys eduskunnan sivistysvaliokunnalle esi- ja perusopetuksen opetusryhmien nykytilasta*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Koulutuspolitiikan osasto.
- Opetusalan Ammattijärjestö. (2014). *Opettajan ammattietiikka ja eettiset periaatteet*. Noudettu osoitteesta <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/julkaisut/2014/opettajan-ammattietiikka-ja-eettiset-periaatteet/>
- Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.
- Palmu, T. & Tainio, L. (2011). *Tasa-arvo ja sukupuoli oppimateriaaleissa*. Noudettu osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/130443_tasa-arvo_ja_sukupuoli_oppimateriaaleissa_0.pdf
- Parkkonen, V. & Nuutinen, U. (2020). Opettajan ammatillinen osaaminen ja osaamisen kehittäminen alati muuttuvassa toimintaympäristössä. *HAMK Unlimited: Scientific*.
- Rautopuro, J., Ouakrim-Soivio, N. & Välimaa, J. (2023). Peruskoulua oppimassa. *Kasvatus & Aika*.
- Suomen perustuslaki 1999/731*. (1999). Noudettu osoitteesta finlex: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vaara, T. (2016). *Oppilasnäkökulmaista iloa ja innostusta kouluun hyvinvoinnin vahvistamiseksi*. Pro gradu - tutkielma: Jyväskylän yliopisto.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymykset

Taustatiedot:

1. Millä asteella ja mitä/ketä opetat tällä hetkellä?
2. Oletko toiminut luokanopettajana, milloin ja kuinka pitkään?
3. Mitä olet opiskellut/mikä on koulutuksesi?

Tasa-arvoinen kohtelu:

1. Mitä tasa-arvoisuus ja oikeudenmukaisuus alakoulussa tarkoittavat sinulle? Onko niissä jotain eroa, mitä?
2. Miten toteutat tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta työssäsi?
 - Koetko olevasi tasapuolinen luokanopettaja/kasvattaja? (Miksi ja miten se näkyy työssäsi?)
 - Kiinnitätkö huomiota oppilaiden kanssa työskennellessäsi tasa-arvon toteutumiseen, miten?
3. Onko mielestäsi olemassa tilanteita, joissa tasa-arvoisuutta ei tarvitse toteuttaa tai siitä voidaan joustaa? Mitä nämä tilanteet ovat? Miksi näissä tilanteissa voidaan toimia toisin?
4. Miten opettajan ja oppilaiden henkilökemiat/suhteet vaikuttavat oppilaiden tasa-arvoiseen kohteluun?
5. Saako luokanopettajalla olla lempioppilas/oppilaita? Miksi / miksi ei?
6. Onko sinulla lempioppilas? Miten ajattelet sen vaikuttavan omaan työskentelyysi ja muihin oppilaisiin? Entä päinvastaisessa tilanteessa, jos sinulla olisi/ei olisi lempioppilas(ta)?

Haasteet:

1. Mitkä asiat koet haastaviksi luokanopettajan työssäsi tasa-arvon edistämiseksi? Entä yleisesti koulujärjestelmässä?

- Mitkä tekijät vaikeuttavat tasa-arvoista toimintaa oppilaita kohtaan?
2. Mitä tapahtuu, jos oppilaita ei kohdella tasa-arvoisesti?
 3. Pystytkö toimimaan luokanopettajana arvojesi mukaisesti? Oletko kohdannut arvoriitiriitoja? Miten olet toiminut näissä tilanteissa?

Ratkaisut:

1. Mitä keinoja *sinulla* on tasa-arvoiseen oppilaiden kohteluun?
2. Käytätkö erilaisia keinoja tasa-arvon saavuttamiseksi eri tilanteissa? Kerro esimerkkejä keinoista ja

tilanteista?

3. Mitä tasa-arvotietoisena luokanopettajana/kasvattajana toimiminen vaatii/edellyttää?
4. Mitkä asiat koulujärjestelmässä edistävät tasa-arvon toteutumista?

Koulutus:

1. Koetko saaneesi riittävästi valmiuksia tasa-arvotietoiseen kasvatukseen koulutuksestasi/koulutuksistasi? Millaisia valmiuksia? Mistä koulutuksesta?
2. Ovatko koulutuksen lisäksi muut tekijät vaikuttaneet suhtautumiseesi tasa-arvoista kasvatusta kohtaan? Mitkä?